

Tekenen in de tijd 240

25 februari-2 maart 2024

Bij de tweede verjaardag van de oorlog in Oekraïne kijkt Erik Borgman naar de rol die het Vaticaan tot nog toe heeft gespeeld. Hij is daar positief over. Hij verstaat het voortdurende pleidooi voor vrede als manier om Jezus' gebod te vervullen om onze vijanden lief te hebben.

Afgelopen zaterdag was het twee jaar geleden dat Rusland Oekraïne binnenviel. De vrijdag van de week daarvoor stierf de oppositieleider Aleksej Navalny in een strafkamp in Siberië, vrijwel zeker vermoord zo niet door, dan toch met medeplichtigheid van het regime. Ik heb deze week in het Theologisch Elftal van *Trouw* desgevraagd bevestigd dat ik Navalny beschouw als martelaar. Hij ging terug naar Rusland, wetend dat hij gevaar liep. 'Ik ben niet bang', zei hij nadat hij in 2020 een aanslag door de Russische geheime dienst op zijn leven met het zenuwigif Novisjok had overleefd dankzij de zorg in een Duits ziekenhuis, 'want ik heb het recht aan mijn kant.' Hij kende het cynisme van Poetin en de zijnen die ervan uitgaan dat recht en onrecht worden bepaald door wie de macht hebben. Navalny geloofde niet alleen dat het recht boven de macht staat, maar herinnerde daar bovendien het Russische volk aan. Dat heeft dit goed begrepen en legde na zijn dood onder meer bloemen bij monumenten die de slachtoffers van de Stalinterreur herdenken. Ook toen dacht een staatshoofd te kunnen bepalen wat recht is, maar hij werd niettemin ontmaskerd op het twintigste congres van de Russische Communistische Partij in 1956. Pas na de val van het communisme was er ruimte voor het herdenken van de miljoenen slachtoffers.

Ik schaam mij te moeten zeggen – die schaamte is pure ijdelheid; ik ga er prat op dit soort dingen doorgaans als eerste te weten – ontdekte ik pas deze week, na het gesprek voor het Elftal, dat Navalny zich tijdens zijn verblijf in het Duitse ziekenhuis tot het christendom heeft bekeerd. Hij liep er niet mee te koop, mede omdat de meeste van zijn bondgenoten in de strijd tegen corruptie militante atheïsten waren, net als hij tot kortgeleden, en hij door hen serieus genomen wilde blijven worden. De Amerikaanse schrijfster Maggie Philips schrijft in het jezuïetentijdschrift *America* dat Navalny zijn leven gaf voor zijn overtuiging, zelfs al was het enige dat hij er in deze wereld mee zou winnen 'de troost dat hij een eerlijk leven had geleid'. Des te meer reden om hem inderdaad een martelaar te noemen, wat mij betreft.

Op de zaterdag waarop we het begin van de oorlog in Oekraïne herdachten, hield Jezus ons in het evangelie van de dag voor dat wij onze vijanden lief moeten hebben. 'Dan zullen jullie kinderen worden van je Vader in de hemel, want die laat zijn zon opgaan over slechten en goeden en Hij laat het regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen' (Matteüs 5,45). De fysieke zon, uiteraard, maar ook de zon van de gerechtigheid, die volgens de profeet Maleachi met haar vleugels genezing brengt. Het loopt uit op het koddige beeld: 'Dan zult u dansend naar buiten komen, als kalveren die op stal hebben gestaan' (Maleachi 3,20). Voor de Oekraïners, maar ook voor de Russen, ook voor de aanhangers van Poetin zal de staldeur opengaan en zij zullen de kans krijgen zich te bevrijden van de angst die hen zichzelf deed opsluiten in het geweld dat hen tot vijanden van de vrede maakte. Als zij er werkelijk vrij van zijn, zullen zij ook vrijwillig de straf ervoor op zich nemen. Het liefhebben van onze vijanden komt erop neer dat wij ook hen het recht en de waarheid gunnen waarop wij zelf hopen. En onszelf samen met hen onder het oordeel stellen van dit recht en deze waarheid.

Dit impliceert volgens mij dat wij voortdurend moeite moeten doen om vrede te stichten als er strijd uitbreekt. Bij gelegenheid van de tweede verjaardag van de oorlog in Oekraïne heeft het Vaticaan op zijn website opgesomd welke vredesinitiatieven het allemaal heeft genomen. De paus heeft allereerst steeds weer en consequent verklaard dat 'oorlog altijd een nederlaag is,

altijd.' Alleen de wapenfabrikanten winnen er volgens hem bij. De paus gebruikt vaak de term 'gekweeld' om Oekraïne te karakteriseren. Hij heeft verschillende dagen van gebed afgekondigd, de eerste al op 26 januari 2022, dus toen de oorlog nog niet was begonnen, maar de spanningen steeds verder opliepen. Op 2 maart, in 2022 de datum van Aswoensdag, spoorde de paus gelovigen aan zich zusters en broeders te voelen, te vasten en God te smeken om een einde te maken aan de oorlog. Op 25 maart wijdde hij met dit doel Oekraïne toe aan het Onbevleekt Hart van Maria. Hij benadrukte het belang van het geloof in de aanwezigheid van God, ook te midden van deze oorlog, en de zekerheid van goddelijke vergeving. Op 27 oktober 2023 was er opnieuw een dag van boete, vasten en gebed en bad paus Franciscus tot Maria:

Moeder van barmhartigheid, wij smeken om barmhartigheid! Koningin van de vrede, wij vragen om vrede! Raak de harten aan van hen die gevangen zitten door haat; bekeer hen die conflicten opstoken en aanwakkeren. Droog de tranen van kinderen – er huilen er zoveel! Wees aanwezig bij hen die oud en alleen zijn; versterk de gewonden en de zieken; bescherm hen die gedwongen worden hun land en hun geliefden te verlaten; troost de bedroefden; wek nieuwe hoop.

En de paus vroeg steeds nadrukkelijker om inzet voor de vrede en een bestand.

In 2022 viel Pasen op 24 april. Op die dag, twee maanden na het begin van de oorlog, spoorde paus Franciscus tijdens het Regina Coeli iedereen aan 'de moed te hebben om te zeggen en te laten zien dat vrede mogelijk is.' Op 5 juni, met Pinksteren, duurde de oorlog honderd dagen. De paus herhaalde zijn oproep om 'echte onderhandelingen te laten plaatsvinden, echte gesprekken voor een staakt-het-vuren en voor een duurzame oplossing.' Hij verklaarde voor de zoveelste keer dat oorlog een 'nachtmerrie is, die de ontkenning is van Gods droom.' In november, toen de oorlog negen maanden duurde, schreef paus Franciscus een brief aan de Oekraïners. Hij noemde hen 'een nobel volk van martelaren' en verzekerde hen van zijn nabijheid 'in hart en gebed'. Hij waarschuwde alle volkeren om nooit gewend te raken aan oorlog. Op 24 februari 2023, een jaar na het begin van de strijd, woonde paus Franciscus in het Vaticaan de vertoning bij van de filmdocumentaire *Freedom on Fire: Ukraine's Fight for Freedom* van regisseur Evgeny Afineevsky. 'Laten we naar Oekraïne kijken', zei hij bij die gelegenheid, 'bidden voor de Oekraïners en ons hart openen voor alle pijn. Laten we ons niet schamen om eronder te lijden en te huilen, want oorlog is vernietiging, een oorlog maakt ons altijd kleiner.'

Op 6 september 2023 drukte paus Franciscus zijn gevoel van hulpeloosheid uit ten overstaan van oorlog en begin 2024 sprak hij in een brief aan de groot-aartsbisschop van Kyiv-Halyč, Sviatoslav Shevchuk, zijn bezorgdheid uit over 'een situatie die steeds wanhopiger lijkt'. Hij zei te hopen dat Oekraïne geen 'vergeten oorlog' zou worden en dat de internationale gemeenschap zich zou inzetten 'voor de zoektocht naar vreedzame oplossingen'.

Dat de paus met betrekking tot Oekraïne niet onverkort meeding met de oorlogsretoriek is hem op veel kritiek komen te staan. Wij moeten Rusland verslaan, zei de Oekraïense president Volodymyr Zelensky steeds. De NATO nam zijn *framing* over en ook bij ons wordt vooral gepleit voor verhoging van de defensie-uitgaven. Maar de oorlogsmoeheid die er nu in Oekraïne is, maakt wat mij betreft duidelijk dat het goed was geweest als er tegelijkertijd een andere pad was bewandeld en gewerkt was aan de mogelijkheid gesprekken te openen tussen de vijanden, vanuit de overtuiging dat de wereld ons gezamenlijk is gegeven en alles en iedereen het recht heeft om te bestaan en te bloeien. Jezus' aansporing tot vijandsliefde maakt duidelijk dat je niet hoeft op te houden vijanden te zijn om ook in te zien dat de ander meer is dan een vijand. Zij of hij is een kind van God, door een moeder in pijn gebaard, door een vader geliefd, ontvangen,

door naasten met liefde omgeven. Dit maakt het kwaad dat hij deed niet goed en neemt het niet weg, maar het laat wel zien dat hij ervan terug kan komen en andere wegen in kan slaan. Op dat moment is hij of zij geen vijand meer, maar een medemens.

Op 6 januari zei paus Franciscus tegen de diplomaten die bij de Heilige Stoel geaccrediteerd zijn:

Helaas is het na bijna twee jaar grootschalige oorlog van de Russische Federatie tegen Oekraïne nog niet gelukt om de zo vurig gewenste vrede wortel te laten schieten in de geesten en harten, ondanks het grote aantal slachtoffers en de enorme verwoestingen. Men kan niet toestaan dat een conflict blijft voortduren en zichzelf blijft verspreiden, ten koste van miljoenen mensen; het is noodzakelijk om een einde te maken aan de huidige tragedie door middel van onderhandelingen, met respect voor het internationaal recht ...

Dat laatste wil concreet zeggen: vasthoudend aan het uitgangspunt dat het ene land het andere niet zomaar mag binnenvallen. Als het nog niet gelukt is de hoop op vrede wortel te laten schieten, is het misschien niet serieus genoeg geprobeerd. Bij het zien van de puinhopen, de dodelijk vermoeide soldaten, de wanhopige vrouwen en de angstige kinderen, ben ik dankbaar voor degenen die het blijven proberen – en die zullen er ook buiten het Vaticaan zijn. Laten we ze steunen met onze gebeden.

Erik Borgman, lekenDominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus

Het artikel van Maggie Philips in *America*, getiteld 'Don't ignore Alexei Navalny's Christian faith', is hier te vinden: www.americamagazine.org/faith/2024/02/22/alexei-navalny-christian-death-247369. Een Nederlandse samenvatting is te vinden op www.kerknet.be/kerknet-redactie/artikel/activisme-van-alexei-navalny-was-geworteld-diep-geloof.

De beschrijving van de inspanningen van paus Franciscus met het oog op vrede in Oekraïne is gebaseerd op een Engels artikel dat hier te vinden is: www.vaticannews.va/en/pope/news/2024-02/pope-francis-ukraine-appeals-prayers-peace-anniversary-war.html.

Achtergronden van de film *Freedom on Fire*, een trailer van de film en informatie over hoe de film tegen betaling te zien is, zijn hier te vinden: www.freedomonfire.film/watch.